

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری اسماعیلیان

(۱۴۸-۵۶۵۴ ه. ق.)

دکتر علی بابایی سیاب

(دانش‌آموخته دکتری تاریخ اسلام از دانشگاه تربیت مدرس)

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

تابستان ۱۳۹۸

بابایی سیاب، علی، ۱۳۶۴ -

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری اسماعیلیان (۱۴۸-۱۶۵۴ق) / مؤلف علی بابایی سیاب - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸.
هفت، ۳۰۷ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۴۸۳: تاریخ؛ ۱۰۹)

ISBN: 978-600-298-241-4

بها: ۳۱۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه. ص. [۲۷۳] - ۲۸۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. اسماعیلیه -- تاریخ‌نویسی. ۲. Ismailites -- Historiography. ۳. اسماعیلیه -- تاریخ. ۴. Ismailites -- History.
۵. تاریخ‌نویسان. ۶. Historians. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.

۹۵۵/۰۵۴

DSR۸۵۵/ب۲ت۲ ۱۳۹۷

۵۴۸۰۲۷۹

شماره کتابشناسی ملی

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری اسماعیلیان (۱۴۸-۱۶۵۴ق)

مؤلف: علی بابایی سیاب (دانش‌آموخته دکتری تاریخ اسلام از دانشگاه تربیت مدرس)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: اعتصام

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسگری

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۸

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۳۱۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نیش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰

(انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) شماره: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارآیی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی «ره» بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۴۵۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به‌عنوان منبع درسی و کمک درسی برای استادان و دانشجویان رشته‌های تاریخ در مقاطع تحصیلات تکمیلی و علاقه‌مندان به حوزه تاریخ‌نگاری و فلسفه تاریخ قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم اثر، جناب آقای دکتر علی بابایی سیاب و نیز از ارزیاب گرامی جناب آقای دکتر عبدالله ناصری طاهری سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
الف) مروری بر تاریخ‌نگاری مسلمانان در قرون نخستین	۱
ب) مختصری در تاریخ اسماعیلیان قرون نخستین	۱۳
ج) تاریخ‌نگاری اسماعیلیان و لزوم پژوهش در این حوزه	۲۳
د) ضرورت‌های روش‌شناختی	۲۷
– روش پدیدارشناسی	۲۸
– روش نظریه‌زمینه‌ای (GTM)	۳۱
– تکنیک تحلیل محتوای کیفی	۳۲
فصل اول: شناخت منابع و تحقیقات	۴۱
الف) معرفی منابع این پژوهش	۴۱
– منابع تاریخ‌نگاری اسماعیلیان	۵۰
– منابع تاریخ‌نگاری اسماعیلیان	۶۰
ب) گونه‌شناسی تحقیقات جدید	۶۸
– شناسایی، تصحیح و معرفی منابع اسماعیلی	۷۰
– بازسازی تاریخ کروئولوژیک اسماعیلیان	۷۶
– تحقیقات مسئله‌محور	۷۹
پیشینه تحقیقات در تاریخ‌نگاری اسماعیلیان	۸۳
پیشینه تحقیقات در تاریخ‌نگاری اسماعیلیان	۸۶
فصل دوم: تاریخ‌نگاری اسماعیلیان	۸۹
الف) جهان‌شناسی اسماعیلیان و مبانی فلسفه نظری تاریخ	۹۰
۱. عامل محرک تاریخ	۹۶
نظریه‌های انسان‌گرایانه	۹۶

۹۸	نظریه‌های غیرانسان‌گرایانه
۱۰۱	دیدگاه اسماعیلیان: نگاه مشیت‌انگارانه و نقش محوری امام در تاریخ
۱۰۷	۲. الگوی حرکت تاریخ
۱۰۷	حرکت دوری
۱۰۸	حرکت دوری - خطی
۱۰۹	دیدگاه اسماعیلیان: سیر دوری - خطی تاریخ
۱۱۶	۳. اندیشه پیشرفت: آغاز، مسیر و پایان تاریخ
۱۲۱	دیدگاه اسماعیلیان: پیوستگی میان تاریخ و فراتاریخ
۱۲۳	(ب) معرفت تاریخی و جایگاه آن در طبقه‌بندی علوم
۱۲۷	دیدگاه اسماعیلیان: تاریخ به‌عنوان دانشی در خدمت مکتب

۱۳۱	فصل سوم: تاریخ‌نگاری اسماعیلیان
۱۳۱	موضوع و هدف در تاریخ‌نگاری اسماعیلی
۱۳۲	(الف) اسماعیلیان پیشافاطمی و مبانی نظری تاریخ
۱۴۵	(ب) حاکمیت سیاسی و تاریخ‌نگاری فاطمیان
۱۴۷	- تاریخ‌نگاری و مهدویت
۱۵۵	- تاریخ‌نگاری و مشروعیت
۱۷۲	- تاریخ‌نگاری و جانشینی
۱۸۹	(ج) استتار امام و تاریخ‌نگاری طیبی
۱۹۷	(د) ظهور حقیقت باطنی و تاریخ‌نگاری نزاری
۱۹۹	- مرحله شکل‌گیری
۲۰۵	- مرحله تثبیت
۲۰۸	- مرحله فروپاشی
۲۱۳	رویکرد و روش در تاریخ‌نگاری اسماعیلی
۲۱۳	(الف) رویکرد کلامی در نگارش تاریخ
۲۲۲	(ب) روش و منابع نگارش تاریخ
۲۲۲	- اسناد رسمی و آثار مدون
۲۳۰	- مشاهدات عینی و راویان معاصر
۲۳۴	عنصر زمان و انواع تاریخ‌نگاری اسماعیلی
۲۳۶	(الف) تک‌نگاری‌های فرد / رویداد محور
۲۳۹	(ب) سیره‌نگاری و تراجم
۲۴۳	(ج) شعر به‌مثابه تاریخ

۲۴۹	فصل چهارم: سخن آخر
۲۴۹	الف) مروری بر نتایج این پژوهش
۲۵۰	- فواید این تحقیق
۲۵۱	- مؤلفه های نگرشی در تاریخ‌نگاری اسماعیلی
۲۵۲	- مؤلفه‌های نگارشی در تاریخ‌نگاری اسماعیلی
۲۵۶	ب) جایگاه تاریخ‌نگاری در ادبیات مکتوب اسماعیلیان
۲۵۸	- عوامل عام
۲۶۱	اهمیت بُعد باطنی تاریخ
۲۶۵	- عوامل خاص

منابع و مأخذ

۲۷۳	الف) کتاب‌های فارسی و عربی
۲۸۴	ب) مقالات فارسی و عربی
۲۸۴	ج) لاتین

نمایه‌ها

۲۸۷	نمایه آیات
۲۸۸	نمایه روایات
۲۸۹	نمایه اشخاص
۳۰۴	نمایه مکان‌ها